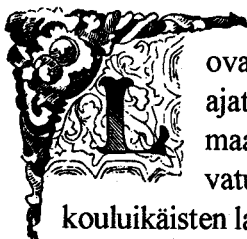

Juhani Tähtinen

Pikkulasten kotikasvatuksen ideaalit ajan virrassa

astenkasvatukseen liittyvät kysymykset ovat kautta aikojen innostaneet filosofeja ja ajattelijoita esittämään näkemyksiään ja luomaan enemmän tai vähemmän yhtenäisiä kasvatustilastoja ja -ohjelmia. Kun kyse on alle kouluikäisten lastenkasvatuksesta, kotikasvatus ja varhaislapsuuden vuodet yleensäkin on nähty kautta aikojen keskeisenä. Ajatelleenpa vaikkapa Platonin (427-347 eaa.), Lutherin (1483-1546), Comeniuksen (1592-1670), Locken (1632-1704), Rousseauin (1712-1778) tai Pestalozzin (1746-1827) käsityksiä kasvatuksesta. Myös lastentarha-aatteen suuret nimet kuten Fröbel (1782-1852), suomalaisista Uno Cygnaeus (1810-1888) - paremmin ehkä maamme kansakoulun isänä tunnettu - ja Hanna Rothmann (1856-1920) korostivat kotikasvatuksen merkitystä. Heidän mukaansa, ajan yleisen kansansivistämisen ja -valistuksen hengen mukaisesti, lastentarhatoiminnan yhtä lailla kun kansakoulunkin tuli kytkeytyä läheisesti kristilliseen kotikasvatukseen ja sen tukemiseen. Myös Snellman, eräs 1800-luvun loppupuolen suomalaisuusliikkeen tunnetuimpia keulakuvia, korosti hänkin kotikasvatuksen merkitystä.¹ Näkemys kotien aseman keskeisyydestä pikkulasten kasvatuksen suhteen on säilynyt, ehkä vahvistunutkin 1900-luvulla, päiväkotitoiminnan ja muun institu-

tionaalisen kasvatuksen kehittymisestä huolimatta: vielä 1990-luvullakin päävastuu lastenkasvatuksen suhteen asetetaan yleisesti kodille.

Uskonnollisten, pedagogisten ja psykologisten lähestymistapojen ohessa myös lääketieteestä nousevilla lähtökohdilla on ollut keskeinen asema pienten lasten hoidon ja kasvatuksen merkityksen korostumisessa ja näihin liittyvien ideaalien muotoutumisissa - liittyhän pikkulasten kasvu ja kehitys olennaisesti myös lapsen fyysiseen hyvinvointiin ja kehitykseen. Lääketieteen asiantuntija joukko onkin ollut filosofien, kirkonmiesten ja myöhemmin psykologien rinnalla merkittävä vanhempien valistaja ja kasvatuksen normittaja.

Artikkelissa keskitytään kuvaamaan pikkulasten kasvatukseen liittyvien ideaalien ja näkemysten muutosta 1800-luvun puolivälistä aina 1990-luvun kynnykselle. Tarkasteluperspektiivi on erityisesti eri aikakausina esillä olleiden kasvatussuuntausten ja -näkemysten yleisissä lähtökohdissa ja niissä tapahtuneissa muutoksissa. Tarkoituksena on todentaa toisaalta ajassa liikkuvien kasvatusnäkemysten moninaisuutta ja samanaikaisuutta, toisaalta kuvata yhden alan, siis pikkulasten kotikasvatukseen liittyvien näkemysten, kehityksen logiikkaa. Näkemysten ja ideaalien moninaisuuden ja samanaikaisuuden tarkastelu valottaa samalla kasvatussuuntausten- ja ideaalien "pienien askelten kehitymisperiaatetta". Lisäksi artikkelissa pyritään todentamaan sitä, etteivät kasvatusnäkemykset ole painotuksiltaan ja sisällöltäänkaan staattisia, vaan ne näyttävät muuttuvan ajan virrassa.²

Esityksen pohjaksi

Tutkimuksessa³, johon tämä artikkeli pitkälti pohjautuu, tutkin pikkulasten kasvatukseen liittyvien näkemysten ja suuntausten muutosta 1800-luvun ja puolivälin 1980-luvun loppupuolen

muodostamassa aikajänteessä. Tarkastelun keskiössä oli ajassa tapahtunut kasvatukseen liittyvien näkemysten ja ajattelutavan muutos, jota tarkasteltiin kasvatuseriteetti kausijaottelun avulla. "Suuren linjauksen" ohella tarkasteltiin eri kasvatuseriteettien ja -suuntausten sisäisiä muutoksia. Viimeksi mainittu jäi itse analyysissä ja tulkinnassa vähemmälle huomiolle. Kaiken kaikkiaan eräs tutkimuksen keskeinen tavoite oli tuottaa vähän tutkitulle alalle perustietoa, jonka avulla olisi mahdollista hahmottaa sekä lähimenneisyyden kehitystendenssejä että mahdollisesti tulevia tutkimuskysymyksiä - lisätutkimuksen tarvehan tällä alalla on suuri.

Koska tutkimus on saanut vaikutteita historian tutkimuksen parissa viime vuosina esiintyneistä uusista virtauksista, kuten mentaliteetti- ja sosiaalishistoriallisesta traditiosta, tutkimuksessa käytetty lähdeaineisto (ja osin tulkintakaan) ei ole perinteiselle aate- ja kasvatuseriteettialle tyypillistä, joihin tutkimus eittämättä myös liittyy. Perinteisessä aatehistoriasahan lähdeaineisto on rakentunut pitkälti muun muassa kuulujen kirkonmiesten, filosofien, psykologien tai lääkäreiden kasvatuseriteettien tai yleisemmin korkeakulttuuriin liittyvän jäämistön erittelyyn. Tästä poiketen tutkimuksen lähdeaineiston perusrungon muodostivat eri aikakausina vanhemmille suunnatut suomenkieliset kasvatuseriteettit, aikakauslehtien pikkulastenkasvatusta ja -hoitoa käsittelevät artikkelit ja näiden lehtien yleinen lapsiaiheinen kuvitus (otos, joka ei liity edellä mainittujen artikkelien kuvitukseen)⁴. Näin muodostunut kuva vahvistettiin vertaamalla sitä eri sektorien, kuten kouluun ja sosiaalialaan liittyvien yleisten lähtökohtien muutoksiin.

Käyttämällä tulkinnan pohjana korkeakulttuurituotteita asetta "arkipäiväisempää" materiaalia on pyritty pääsemään lähemmäksi kulloistakin yleistä ajattelutapaa, tulee kuitenkin muistaa ettei näinkään toimittaessa päästä kovin syvälle tavallisten ihmisten parissa eläneiden näkemysten monisäikei-

syyteen. Kuitenkin näinkin muodostunut konseptio antaa runsaasti ajattelemisen aihetta.

Lyhyt esitys kasvatuserityksien muutoksesta 1850 - 1989

Lienee syytä tarkastella lyhyesti pikkulasten kasvatusta koskevien näkemysten ja ajattelutapojen yleistä muutostendenssiä, vaikka se ei olekaan tämän kirjoituksen päätavoite. Tämä auttaa kuitenkin osaltaan hahmottamaan eri näkemysten ja suuntausten esille tuloa ja "syrjäytymistä" sekä näissä tapahtuvia muutoksia yleensäkin.

Vuosien 1950 ja 1990 välillä on pikkulasten kasvatukseen liittyvissä näkemyksissä ja normistossa tapahtunut siis niin merkittäviä muutoksia, että niiden tarkastelu erikseen otettuna on perusteltua. Erityisesti näkemyksillä viitataan tässä tietyn aikakauden vallitsevaan kasvatuseritykseen tai yleisemmin kasvatuseritykseen. Huolimatta, kuten tuonempana ilmenee, erilaisten kasvatuserityksien moninaisuudesta ja samanaikaisuudesta, voidaan käytetyn lähteaineiston perusteella määrittää vuosien 1850 ja 1989 välisenä aikana olleen kolme eri kasvatuseritystä, jotka kiinnittyvät joko uskonnollisiin, lääketieteellisiin tai modernin psykologian doktriineihin. Näiden pääjaksojen väliin sijoittuvat kaksi erikseen, jolloin kulloinkin "vallitsevan" näkemyksen rinnalle alkavat nousta asteittain seuraavan pääkauden "uudet" lähtökohdat.

Tutkimuksessa lähdettiin liikkeelle 1800-luvun puolivälin tienoilta. Tähän oli syynä ennen kaikkea maassamme 1800-luvun loppupuolella tapahtunut yhteiskunnallinen kehitys ja eritys, jolloin muun muassa kaupungistuminen ja teollistuminen sekä yleinen liikkuvuus alkoi muuttaa totuttuja elämäntapojen. Samanaikaisesti kirkon ote kuten myös entinen

säätyjako alkoi mureutua samalla kun uudet poliittiset ja aatteellisetkin virtaukset saivat enemmän tilaa. Kaiken kaikkiaan yhteiskunnallinen toiminta vilkastui: uudenlaisia kansanliikkeitä muodostui muun muassa kansanvalistuksen, isänmaallisuuden, naisasian, palokunta- ja työväenliiketoiminnan ympärille. Aika, joka oli täynnä uutta toiminnallisuutta ja uudistushakuisuutta, ei voi olla vaikuttamatta kasvatusteorioihin ja -normistoon. Korostettiinhan tuolloin valistusajan hengessä ja erityisesti suomalaisuusliikkeen piirissä kansan sivistämisen ja valistamisen tärkeyttä, jonka yhdeksi keskeisimmäksi välineeksi nähtiin juuri kotikasvatuksen "tason" nostaminen siinä kuin kansan kouluttaminen yleensäkin.

Kun 1800-luvun loppupuolen kasvatusteorioita voidaan nimetä pikkulasten kasvatukseen liittyvien näkemysten ja ideaalien perusteella uskonnolliseksi aina vuoden 1890 tienoille saakka, niin 1890-luvun alun ja kahden ensimmäisen vuosikymmenen muodostama ajanjakso voidaan nähdä murroskaudeksi, jonka aikana lääketieteeseen nojautuvat näkemykset nousivat aikaisempaa voimallisemmin esille.⁵ Samanlaisesti uskonnollisten kasvatusteorioiden lähtökohdat alkoivat painottaa aikaisempaa enemmän maallisempia arvoja ja lapsikeskeistä lähestymistapaa. 1920-luvulle tultaessa lääketieteelliset näkemykset olivat saavuttaneet selvästi primaarisemman aseman uskonnollisiin nähden. Vuosien 1920 ja 1935 välistä aikaa voidaankin kutsua lääketieteellisen kasvatusteorioiden aikakaudeksi. Muutoinkin lääketieteellinen lähestymistapa valtasi tuolloin alaa pikkulapsiin kohdistuvassa toiminnassa, ajatellaanpa vaikkapa Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton perustamista ja sen toimintaa 1920-luvulla.⁶ "Moderniin" lapsipsykologiaan nojautuvaa pikkulasten kasvatusteorioista sekä aikakauslehdissä että varsinaisissa kasvatusteorioikkirjallisuudessa alkoi ilmaantua 1930-luvun puolivälin ja 1950-luvun puolivälin välissä siinä määrin, että aikakausi voidaan nähdä pikkulasten kasvatukseen liittyvien

näkemyksen muutoksen kannalta toisena murroskautena. Tämän jälkeistä aikaa voidaan hahmottaa psykologisen kasvatusthuraliteettikausi -käsitteen avulla.⁷

Seuraavassa luodaan lyhyt katsaus eri aikakausina esiintyneiden kasvatusthuraliteettien ja -suuntauksien peruslähtökohtiin. Tavoitteena on luoda siis yleiskuva näkemysten yhtä-aikaisuudesta ja näiden muuntumisesta ajan virrassa. Esityksessä kuvataan lyhyesti kulloisenkin ajan pääthuraliteetin muodostavien suuntausten peruslähtökohtia, kuitenkin niin, että 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun taitteen ideaaleja kuvataan muita tarkemmin. Tämän jälkeen luodaan lyhyt katsaus muiden esillä olleiden näkemysten peruslähtökohtiin. Esityksessä pyritään kaikenkattavuuden sijasta nostamaan esille joitakin keskeisiä kysymyksiä, jotka ansaitisivat tulla enemmänkin huomioiduksi. Olennaista on panna merkille kasvatusthuraliteettien lähtökohtien moninaisuuden lisääntymistendenssi ja näiden sisällöllinen muuntuminen, kuten asetelmasta 1 voidaan nähdä.

1800-luvun puolivälin kasvatusthuraliteetti oli uskonnollisesti kyllästettyä. Lääketieteelliseen ja psykologiseen traditioon kiinnittyvää thuraliteettia ilmestyi tänä aikana vähän - vuosisadan taitetta lähestyttäessä näiden, ennen kaikkea lääketieteellisten, määrä kuitenkin lisääntyi olennaisesti. Kuten asetelmasta voidaan todeta psykologinen lähtökohta on tullut selvästi primaarisiksi 1900-luvun loppupuoliskolla - oli kyse sitten primaarisesti psykologiaan kiinnittyvästä, tai kahden muun pääluokituksen, lääketieteellisen tai uskonnollisen, tradition näkemyksistä.

Asetelmasta ilmenee myös tämän artikkelin kannalta keskeinen ilmiö, nimittäin esillä olleiden kasvatusthuraliteettien moninaisuus. Tämä moninaisuus näyttäisi lisääntyneen 1900-luvulla: käytetyn jaottelun perusteella 1800-luvun loppupuolen kasvatusthuraliteetteja analysoitaessa luokituksia tuli 8, kun 1980-luvun loppupuolen luokitusten määräksi tuli jo 15.⁸

Uskonnollinen kasvatusmoraliteetti ...1849-1889	I Murroskausi 1889-1919	Lääketieteellinen kasvatusmoraliteetti 1920-1935	II Murroskausi 1935-1954	Psykologinen kasvatusmoraliteetti 1955-1989...
Uskonnolliset: "puhtaat" (13) +lääket. (1) +psyk. [no-ma] (2)	uskonnolliset: "puhtaat" (71) +psyk. [no-ma] (7) +behav. (9)	uskonnolliset: "puhtaat" (55) +psyk. [behav.] (2) +lehtiartik. (3)	uskonnolliset: "puhtaat" (8) +psyk. (2) [psykoanal.] (2) +lehtiartik. (2)	uskonnolliset: +psyk. [yleensä] (3) +psyk. [psykoanal.] (6) +lehtiartikk. (2)
lääketieteell.: "puhtaat" (5) +lehtiart. (2)	lääketieteell.: "puhtaat" (28) +psyk. [behav.] (10) +lehtiart. (19)	lääketieteell.: "puhtaat" (25) +behav. (7) +lehtiart. (24)	lääketieteell.: "puhtaat" (50) +psyk. [behav.] (22) +lehtiartik. (12)	lääketieteell.: "puhtaat" (5) +psyk. [behav.] (2) +psyk. [no-mal] (29) +lehtiartikk. (7)
psykologiset: no-ma/puhdas (1) no-ma/uskonn. (1) no-ma/lääket. (1)	psykologiset: no-ma/puhdas (12) no-ma/uskonn. (1) no-ma/lääket. (2) behav./puhdas (3)	psykologiset: no-ma/puhdas (3) no-ma/lääket (1) psykoanal. (1) behav. (2) lehtiartikk. (8)	psykologiset: no-ma/puhdas (14) no-ma/lääket. (5) behav./puhdas (1) behav./uskonnol. (3) psykoanal. (13) +lehtiart. (34) +lehtiartik.\psyk.+lääket. (4)	psykologiset: no-ma/puhdas (22) no-ma/lääket. (71) no-ma/uskonn. (7) psykoanal./puhdas (15) uskonn. (1) psykoanal./lääket. (1) kognit./puhdas (25) kognit./lääket. (26) humanistinen/puhdas (15) humanistinen/lääket. (12) +lehtiartik. (47) +lehtiartik.\psyk.+lääket. (3)
Yleisiä lähtökohtia: - mekanistinen ihmiskäsitys ehdollistamisperiaatteineen - vahva kasvatusoptimismi - moraalikasvatus ja lapsen fyysisen kehityksen vaaliminen (siveellisyys ja kuuliaisuus)			Yleisiä lähtökohtia: - "humanistinen" ja holistinen ihmiskäsitys - lapsen kasvun ohjaamiseen ja tukemiseen periaate - yksilöllisestä lapsesta lähtävä kasvatus - lapsen kokonaisvaltainen kehittäminen ja modernin ihmisen mentaliteetin juuruttaminen	

- * Aikakauslehdistön kasvatusartikkelien luokittelussa on käytetty yleisempää luokitteluperustaa kuin kasvatusoppaiden suhteen.
- ** 1910- ja 1920-lukujen uskonnollisessa opastuksessa korostuu Kotikasvatusyhdistyksen ja sen puuhmiehen Vilho Reiman kirjoittamien tai toimittamien opaskirjojen suuri osuus monine uusintapainoksineen antanee jonkin verran vinon kuvan kauden vallitsevasta "moraliteetista". Varsinkin 1920-luvun ensimmäisen viiden vuoden aikana runsaasti uusintapainokset eittämättä tekevät näin (ks. Tarkemmin Tähtinen 1992).
- *** Kauden yleisajakauslehdistössä lastenkasvatusta ei käsitelty kovin runsaasti huolimatta niiden "maallisuudesta". Lehdistöotoksen 19 artikkelia koostuu Terveydenhoitolehden artikkeleista 1890-luvulta (1900-luvun puolelta lehteä ei analysoitu).

ASETELMA 1. 1850 - 1989 esillä olleet pikkulasten kotikasvatukseen liittyvät näkemykset ja niiden muodostamat kombinaatiot.

ja 1990-luvun alkuvuosien psykologinen lähestymistapa kiinnittyi aluksi enemmänkin kehityspsykologiseen ja lapsen yksilöllisyyttä korostavaan psykologiaan, jossa keskeisenä prinssiippinä oli muun muassa se, että kasvatuksen tuli lähteä kunkin lapsen yksilöllisistä ominaisuuksista ja hänen kasvunsa tukemisesta (asetelmassa käytetään no-ma -lyhennettä tämän suuntaisista näkemyksistä, jonka juuret ovat yhdistettävissä muun muassa Comeniuksen ja vaikkapa Rousseau'n kasvatustajatteluun sekä orastavaan evoluutiopsykologiaan). Tämä on merkittävää aikakautena jona muutoin vallitsevassa asemassa olleet uskonnolliset ja lääketieteelliset traditiot sitoutuivat enemmänkin "ehdollistamisperiaatteeseen" ja mekanistiseen ihmiskäsitykseen, jossa kasvatusta nähdään enemmän muokkaamisena ja totuttamisena kuin yksilöllisen lapsen ominaisuuksien kehittymisen edistämisenä ja tukemisena. Liittyikö tämä jonkin uuden ajatusmallin tuloon, joka edellytti uusia argumentteja ja erilaista kasvatustotetta? Onko tälle löydettävissä laajempia yhteiskunnallisia selityksiä? Tämä on mielenkiintoinen kysymys, joka edellyttäisi lisätutkimuksia. Mielenkiintoista olisi tutkia esimerkiksi sitä, miksi nouseva työväenliike näyttäisi omaksuneen nämä uudet kasvatustajattamukset 1900-luvun alussa.⁹ Miksi näin oli? Sysäsikö tämä suuntaus liikkeelle, uuden kasvatustajattamuksen lähtökohdan, joka mahdollisti periaatteessa itsenäisten ja aktiivisten työläisten kasvun ja kehittymisen. Tätä korosti esimerkiksi vuonna 1908 julkaistu Schultz teoksessaan *Äiti kasvattajana*.¹⁰

Työväenliike on halunnut tarttua täsmällisesti ja selkeästi myös kasvatukseen...Me tahdomme tehdä lapsistamme itsetietoisia, suoria luonteita. Me tahdomme, etteivät he pelkää ihmisiä. Me tahdomme, että he taistelevat vapauden ja ihmisarvon puolesta.

Yhtä mielenkiintoinen kysymys on, miksi vuosisadan alun orastava kiinnostus psykologiin kasvatustajattamuksiin näyt-

täisi jossakin määrin laantuneen 1920-luvulla, varsinaisissa kasvatustoppaissa sitä esiintyi 1930-luvullakin hyvin vähän. Sen sijaan "Kotiliesi"-lehden kasvatustoppaissa artikkeleissa psykologinen ote lisääntyi selkeästi 1920-luvun loppupuolelta alkaen, myös lehden lapsioppaissa kuvituksessa psykologinen ote lisääntyi merkittävästi 1930-luvulla.

"Hento lapsuuden ikä on paras aika totuttamiselle hyvään ja wieroittamiselle pahasta."¹¹

Väliotsikossa kiteytyy 1800-luvun loppupuolen pikkulasten kasvatukseen liittyvien näkemysten yksi keskeisin lähtökohta: jo kehtoiästä alkaen tuli totuttaa hyvään lapsi johdonmukaisella kasvatuksella ja juuria hänestä kaikki pahan alkuidut - näin lapsesta kehittyisi, korostivat ajan opastajat, Jumalaa palveleva kunnan kristitty, kuuliainen kansalainen, josta koko kansakunnalle olisi iloa ja hyötyä. Vanhempia muistutettiinkin yleisesti:

Muistakaat te wanhemmat, että lapset owat teidän hal-
tuun uskottu Jumalan lahja, ja teidän kädestänne waatii
Jumala kerran heidän sielun.¹²

Lapsi nähtiin siis ennen muuta Jumalan omana, lapsen kasvu ja kehitys riippui pitkälti Jumalan armosta ja siunauksesta; vanhemmat nähtiin jumalan maanpäällisinä edustajina, joiden tehtävä nähtiin erittäin vaativana ja kasvatustoppa miellettiin suureksi. Kasvatustoppa kulkemiseksi nähtiin ennen kaikkea tottelevaisuus- ja kuuliaisuuskasvatustoppa. Esimerkiksi Sadelin selvensi yllä olevan sitaatin lähtökohtaa opettavaisuudessa, vuoro-keskustelutarinan muotoisessa kertomuksessaan, pastorin sanoin:

Jos syntisellä lempeydellä ja huolettomuudella oletta turmelleet lapsenne, jos ette ole opettaneet heitä tottelemaan,

mitäs vastaatte Jumalalle, kun Hän ne teiltä vaatii. Opet-
takaat siis vanhemmat lapsenne kuuliaisuuteen, sillä se on
kristillisen kasvatuksen perustus.

Yleisesti ottaen 1800-luvun loppupuolen uskonnollisen tradi-
tion kasvatusideaalit ja -normit kiinnittyivät siis Jumalan sa-
naan, Raamatun ollessa keskeisin normikirja. Lasta tuli kas-
vattaa primaaristi Jumalaa, siis iankaikkisuutta varten, ja vasta
toissijaisesti maanpäällistä elämää varten. Lapsen oli opittava
kunnioittamaan vanhempiaan, hänet oli totutettava hyviin tapoi-
hin, siveellisyyteen, nöyryyteen, rehellisyyteen ja ahkeruuteen -
hänen tuli oppia, että työ on Jumalan armolahja. Lapsen tahdon
tuli kehittyä niin lujaksi, että hän kykenisi torjumaan kaikki
maallisen elämän lukuisat viettelykset ja turmeluksen lähteet.

Vaikka 1800-luvun loppupuolen uskonnollinen kasva-
tustraditio lähti pitkälti siitä, että lapsi tuli kasvattaa Herran
nuhteessa ja kurissa, niin samalla useimmat tradition "opasta-
jat" korostivat sitä, että lapsen kohtelu ei saanut olla raakaa
eikä mielivaltaista, vaan sen tuli perustua rakkauteen ja
lempeyteen. Esimerkiksi nimimerkki A.R. opasti vanhempia:

...kasvattajalla pitää oleman rakkaus kasvatettavaan-
sa...Rakkaus on werrattawa magneetti-woimaan, joka wetää
puoleensa kasvatettawan sydämen. Ja sydämen voitettua
on kasvatettawa, niin paljon kuin mahdollista, kasvattajan
wallassa...

A.R.¹⁴ tarkentaa lempeän kasvatuksen lähtökohtaansa muis-
tuttamalla vanhempia siitä, että oikeaan rakkauteen perustuvaan
kasvatukseen kuului myös kuri ja ruumiillisen rangaistuksenkin
käyttö. Samalla hän muistutti vanhempia siitä, että mielen vaka-
vuus, sanojen terävyys yhdistettynä Herran nuhteeseen ovat "ku-
rin" olennaisia elementtejä, ruumiillistakin kuritusta keskeisempiä.¹⁵

Kaiken kaikkiaan 1800-luvun loppupuolella kasvatuksen
uskonnollisen tradition tavoitteet ja lähtökohdat määrittivät

Jumalan tai Hänen maanpäällisten edustajiensa, vanhempien (tai yhteiskunnan ja yleisen moraalin), asettamista kriteereistä käsin, ei niinkään yksilöllisestä lapsesta käsin - joka on nousut 1950-luvulta alkaen erääksi pikkulasten kasvatuksen kulmakiveksi. Lasten yksilöllisten ominaisuuksien ja kehitysedellytysten huomiointia korostettiin 1800-luvun loppupuolella lähinnä sopivien kasvatustavoitteiden löytämiseksi, ei niinkään erilaisten kasvatustavoitteiden määrittämistä.

Tutkimuksen lähdeaineiston antaman kuvan perusteella 1800-luvun loppupuolella pikkulasten kasvatustavoitteita näyttäisivät hallinneen pääpiirteissään edellä kuvatun suuntaiset kasvatustavoitteet, jotka kiinnittyivät lähinnä uskonnollisen tradition lähtökohtiin ja oppeihin. Tämän artikkelin tarkasteluperspektiivin kannalta kiintoisaa on kuitenkin panna merkille se, etteivät 1800-luvun loppupuolella esiintyvien pikkulasten kasvatukseen liittyvien näkemysten lähtökohdat olleet "yhdestä puusta" veistetyt, huolimatta uskonnollisen tradition hallitsevuudesta. Erilaisista lähtökohdista nousevilla näkemyksillä näyttää tuolloinkin olleen kaikupohjaa, niin uskonnollisten näkemysten eri variaatioiden kuin lääketieteellisesti ja psykologisesti suuntautuneiden näkemysten muodossa. Vaikka kauden uskonnollisten näkemysten voidaan katsoa kiinnittyneen enemmän perisynti -periaatteeseen ja pahan juurimisen ja hyvään totuttamisen lähtökohtiin kuin uudesta testamentista nousevaan lapsen "hyvyys ja viattomuus -periaatteeseen", esiintyi myös viimeksi mainitun suuntaisia näkemyksiä.¹⁶ Tyyppillistä 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alun uskonnollisen tradition edustajien näkemyksille oli myös se, että vain aniharvan lähtökohdat olivat täysin "puhtaasti" jomman kumman periaatteen mukaisia, vaan esityksissä saattoi olla runsaastikin toisen lähestymistavan painotuksia.¹⁷ Tämä näkyi esimerkiksi kurin ja lempeyden samanaikaisessa korostuksessa.¹⁸

Lapsikeskeisyyden - lapsesta lähtevän kasvatuksen idean korostumisen mielessä - lisääntyminen on ollut uskonnollises-

sa, kuten muissakin kasvatustraditioissa yksi keskeisempiä tendenssejä viimeisten 140 vuoden aikana. Tästä löytyy merkkejä jo 1800-luvun loppupuolenkin näkemyksissä, vaikka ne ovat tulleet korostuneemmin uskonnollisen tradition näkemyksiin vasta 1900-luvun kirjoittelussa. 1900- ja 1910-luvun uskonnollisessa opastuksessa tämä näkyi esimerkiksi lasten ominaispiirteiden ja toimeliaisuuden korostumisessa sekä varoituksissa liian ankaran lasten kohtelun turmiollisuudesta. Myös suhtautuminen lasten leikkeihin muuntui aikaisempaa myönteisemmäksi. Tuotteliaan kasvatustutkijain kirjoittajan ja Kotikasvatus-yhdistyksen puuhämiehen Vilho Reiman näkemyksen mukaan leikin avulla lapselle mahdollistuu monien hyveiden, kuten ahkeruuden ja toimeliaisuuden, järjestyskykyisyyden ja jopa puhtauden kunnioituksen omaksuminen. Lisäksi leikeillä oli hänen mukaansa myönteistä annettavaa lapsen henkisen kehityksen kannalta. Samalla hän korosti, että lasten leikit toimivat vanhemmille avaimena lasten maailmaan ja heidän ymmärtämiseensä. Näin hän saattoikin kirjoittaa vuonna 1913 ensipainoksen saaneessa kirjassaan *Leikki kasvatuksen välikappaleena*:

Se ei voi olla syntiä, vaan suurta Jumalanpalvelusta, josta taivaan enkelitkin riemuitsevat. - Ja kun leikkikin tulee suureksi jumalanpalvelukseksi ... Lapsen luonto on leikin ja ilon luonto ... salli siis lapsesi kotonaan - ja juuri ennen kaikkea kotonaan - myöskin leikkiä ja riemuja, niin ei hänen tarvitse opetella sinua pettämään, etkä kasvata heistä silmänpalvelijoita...¹⁹

Vaikka uskonnollisesti orientoituneessa opastuksessa keskiytettiin lähinnä lapsen "sielun" vaalimisen kannalta keskeisiin kysymyksiin, korostivat toiset myös lapsen fyysisen hoidon tärkeyttä. Tämä jäi kuitenkin "puhtaasti" uskonnollisessa opastuksessa selvästi Jumaluusopin välittämistä sekundaarisemmaksi. Tätä kuvanee hyvin vuonna 1852 painetun

Kristillisille vanhemmille, lasten kristillisestä kasvattamisesta -teoksen lähtökohta:

Maidolla äidin rinnasta sinun lapsesi älyttömällä ijällensä otollisesti rawitaan ja terveellisimmän ruuminsa rawinnon imevät, mutta Jumalan sano, Jeesukselta ilmoitettu taiwaallinen oppi on se maito ja sielun rawinto, jota paitsi ei kukaan taida Jumalan tunnossa ja totisessa pelwossa kasvattaa, warttua ja woimistua.²⁰

Sielun ja lapsen fyysisen hoidon ohessa muutamissa uskonnollisesti orientoituneissa neuvokkirjoissa kiinnitettiin esimerkiksi lapsen persoonallisuuden kehitykseen siinä määrin huomiota, että niiden lähtökohdat ovat luokiteltavissa "uskonnollis-psykologisiksi", tarkemmin määriteltynä normatiivis-maturatiiviksi²¹: lapsen persoonallisuuden kehityksen lisäksi tämän suuntauksen edustajat näkivät kasvatuksen onnistumisen kannalta tärkeäksi huomioida lapsen eri ikäkaudet ja kehitystason - lapsen kasvatus tuli nähdä kokonaisuutena, jossa lapsen sielullisen, fyysisen ja psyykkisen puolen kehitys tuli nähdä kokonaisuutena. Ajan opastajien, joiden näkemykset tulivat ensisijaisesti psykologisista lähtökohdista nojautuivat "uskonnollis-psykologisten" edustajien lailla enemmänkin "normatiivis-maturatiivisiin" lähtökohtiin. Tämä on mielenkiintoinen havainto, perustuivathan vallitsevan uskonnollisen ja vuosisadan loppupuolella lisääntyneen lääketieteellisen kasvatustradition näkemykset enemmänkin vanhatestamentillisiin näkemyksiin ja mekanistiseen sekä ehdollistamisperiaatteeseen nojautuvaan ihmiskäsitykseen kun taas tuolloisen normatiivis-maturatiivisen suuntauksen kiinnikkeet löytyvät paremminkin uusitestamentillisestä ja humanistisesta ihmiskäsityksestä sekä evoluutiopsykologiasta.

Lähtökohtana: “Sitä warten äiti on rinnat ja maitoa rintoihin saanut” ja “Terve ja reipas lapsi on kodin arvokkain aarre”²²

Lääketieteellisesti orientoitunutta pienten lasten hoitoon keskittyvää opastusta esiintyi jossakin määrin koko 1800-luvun loppupuolen ajan, pysytellen kuitenkin aina 1890-luvulle saakka melko vähäisenä. Primaarisuusaseman näin orientoitunut suuntaus näyttäisi saavuttaneen 1920-luvulle tultaessa (ks. asetelma 1). Suuntauksen edustajat olivat huolissaan tuonajan pienten lasten puutteellisista elinolosuhteista, erityisen huolestuttavana nähtiin pienten lasten suuri kuolleisuusaste. Lastenhoidon laiminlyömisestä ja puutteellisuuden pääsyyksi opastajat näkivät vanhempien tietämättömyyden ja jossakin määrin myös vanhempien välinpitämättömyyden. Esimerkiksi Elias Lönnrot soimasi vanhempia vuonna 1859 painetussa, Keisarillisen Suomen Talous-Seuran toimeksiannosta kirjoittamassaan *Minkä tähden kuolee niin paljo lapsia ensimmäisellä ikävuodellansa?* -kirjasessa pienokaistensa huonosta ja leväperäisestä hoidosta, samalla kun hän antoi vanhemmille eväitä tarkoituksenmukaisemmalle lastenhoidolle :

Wanhemmat tawallisesti lapsen kuoltua sanowat: ‘jo sen Herra otti, jo sen Jumala korjasi.’ Harwat heistä ajattelevat tahi tietävätkään, että he itset owat syypäät lapsensa kuolemaan. Sillä se on todeksi hawaittu ja aiwan epäilemätöntä, että enin osa pieniä lapsia kuolee sopimattomasta ruuasta, wilusta, likaisuudesta, huonosta hoidosta ja muista semmoisista syistä, jotka wanhemmat kyllä, jos waan tietäisivät ja tahtoisiwat, woisiwat wältää ja poistaa. (...) Syntiä on kaikki, mitä tehdään Jumalan käskyä ja säätämistä wastoin, ja sitäpä ei tyhminkään epäile, että Jumala on säätänyt äidin lapsensa imettäjäksi Sitä warten äiti on rinnat ja maitoa rintoihin saanut. Sen jo luulisi yksinkertaisimmankin ymmärtävän; ymmärtävätpä sen kaikki järjetömät luontokappaleetki’²³

Lasten järkipерäinen hoito liittyi yksittäisen lapsen hyvinvoinnin takaamisen ohessa laajempiin väestö- ja työvoimapolitiittisiin kysymyksiin. Kysymys nähtiin koko kansakunnan tulevaisuudenkin kannalta tärkeäksi, kuten esimerkiksi Arvo Ylppö²⁴ totesi vuonna 1920 julkaistussa kirjasessaan: *Lasten terveydestä ja lukuisuudesta riippuu ensisijassa jokaisen kansan tulevaisuus ja voima. Tämän totuuden ovat jo monet sivistysvaltiot oivaltaneet...* Äidiltä lapsenhoito edellytti huolellisuutta, hellyyttä ja rakkautta, ja ylipäätään paneutumista lastenhoitoon:

Manitkaamme heti alussa että lapsen kaikin puolin oikein hoitaminen ei ole mikään helppo asia, vaan että sen waaliminen päinvastoin waati suuria sen äidiltä tai hoitajalta; hänellä tulee ennen kaikkea olla oikea rakkaus lasta kohtaan, rakkaus, joka sen edessä uhraa kaikki, työnsä ja huwinsa, oman rauhansa ja mukawuutensa, oman ruumiinsa ja terweytensä, jopa oman mielipiteensäkin, jos se on wäärä, sanalla sanoen hänellä tulee olla walistunut äid-inrakkaus.²⁵

Jo Lönnrotin opastukseen vuodelta 1859 sisältyi lääketieteellisen suuntauksen hoitoidaalien lähtökohdat, jotka säilyivät peruseriaatteiltaan lähes muuttumattomina aina 1950-luvulle saakka. "Oikeassa" lastenhoidossa korostui luonnollinen ravinto ja oikea-aikainen vieroittaminen, säännöllinen päivärytmi, puhtaus ja siisteys varhaisine siisteyskasvatuksineen. Myös pienokaisen karaistamiseen tuli kiinnittää myös huomiota: auringonvalo, raitis ilma ja ulkoilu ylipäätään nähtiin tässä suhteessa tärkeäksi. Suuntauksen edustajat varoittelivat vanhempia hemmottelemasta pienokaistaan "pilalle". Tässä suhteessa lapsen turhanaikainen tuodittelu ja sylissä pitäminen yms. nähtiin ongelmalliseksi - lapsesta saattoi kehittyä näin kodin pieni tyranni ja valtiias, varoittelivat suuntauksen edustajat.

Alan edustajat keskittyivät 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa kirjassaan lähes puhtaasti lastenhoidon opastamiseen. Yleisempiä kasvatuskysymyksiä käsiteltiin harvoin. Näitä olivat muun muassa ahkeruuteen, järjestykseen, siisteyteen sekä kuuliaisuuteen ja tottelevaisuuteen totuttaminen.

Lääkietieteellisen kasvatuksen perusta säilyi lähes muuttumattomana koko 1900-luvun alkupuolen ajan. Merkittävimpana muutoksena verrattuna 1800-luvun opastukseen oli ohjauksen laaja-alaistuminen ennen kaikkea behavioristissävytteisen psykologian painotusten suuntaan vuosien 1910 ja 1950 välisenä aikana (asetelma 1). Opastajat alkoivat kiinnittää huomiota pelkän lapsen perushoidon normittamisen ohessa myös varsinaisiin kasvatuksellisiin kysymyksiin, lähtökohdan ollessa:

...Tottumuksia luodaan jokapäiväisen toistamisen avulla. Tiedätte itse ... Lapsille on jokainen poikkeaminen päivittäisistä tottumuksista paha.”²⁶

Lapsi nähtiin, vähän kärjistäen ja pelkistäen, passiivisena, konemaisena, ympäristön vaikutteiden vastaanottajana ja näiden avulla muovattavissa olevana. Näin vuosisadan alun “puhtaasti” lääketieteellisen ja behavioristisen psykologian lähtökohtien samansukuisuus - nojautuminen enemmän tai vähemmän mekanistiseen ihmiskäsitykseen ja ehdollistamisperiaatteeseen - on mitä ilmeisin. Näiden suuntausten yhteenliittymä opastuksessa ei siis ole mitenkään yllättävää.

Pikkulasten kasvatuksen ideaalien psykologisoituminen

Tarkasteltaessa psykologisten kasvatuskäytännöiden ja ideaalien esiintymistä pienten lasten kotikasvatuksen kentässä 1900-luvulla pistää silmään ensinnäkin 1900-luvun taitteessa ja 1910-luvulla

esillä olleen normatiivis-maturatiivisen suuntauksen lähtökohtiin nojautuneiden näkemysten jääminen 1920- luvulla ja 1930-luvun alkupuolella taka-alalle. Yleisemmin ei primaaristi psykologiaan nojautuvaa opastusta juuri ilmestynyt tänä aikana. Ainoastaan behavioristisen suuntauksen lähtökohdilla näyttäisi olleen enemmän kysyntää - tämänkin ollessa yhdistettynä enemmänkin lääketieteellisen traditioon kuin itsenäisenä lähestymistapana (asetelma 1).

Psykologiset opit näyttäisivät saaneen uudelleen siivet alleen 1950-luvulle tultaessa: tämä noste oli niin voimaperäistä, että näistä on tullut viimeisen neljäkymmenen vuoden aikana pikkulasten kasvatuksen ideaalien ja normien primaarimääreitä. Vuosisadan taitteen kummallakin puolella orastavasti esillä olleiden psykologisten näkemysten lähtökohdat näyttäisivät 1950-luvulle tultaessa olleen jälleen ajankohtaisia: normatiivis-maturatiivisen suuntauksen lähtökohdat näyttäisivät olleen vallitsevina viisikymmentäluvun puolivälistä aina seitsemänkymmentäluvulle saakka, eikä suuntauksen lähtökohtien vaikutus kahdeksankymmentäluvullakaan ole ollut mitenkään vähäinen, kognitiivisten ja humanististen psykologian lähtökohtien voimakkaasta esiin työntymisestä huolimatta. Näiden kolmen suuntauksen lähtökohdissa onkin runsaasti yhtenevyyksiä.

Tämän vuosisadan loppupuolen kasvatusideaalit voidaan nähdä lähes käänteisinä verrattuna 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alkupuolen valtavirtauksiin nähden - ehkä seitsemänkymmentäluvun kognitiiviseen psykologiaan pohjautuvaa "virikebuumikautta" ja eräitä psykoanalyttisen tradition lähtökohtia lukuunottamatta. Tosin tämä käänne ei tapahtunut yht'äkkiä, vaan kuten aiemmin on todettu, tämän suuntaisen tendenssin "alkusiemenet" orastivat jo 1800-luvulla. Nyt vanhempien opastajat lähtivät siitä, että sekä lasten kasvu ja kehitys että vanhemmuus ja lastenkasvatus oli nähtävä prosessina. Lapsen kasvuun ja kehitykseen sisältyi niin

fyysinen, psyykinen, kognitiivinen kuin sosiaalinenkin ulottuvuus. Kasvu ja kehitys on normatiivis-maturatiivisen suuntauksen, kuten 1970-luvulla lisääntyneen kognitiivisen psykologiankin, mukaan perusluonteeltaan universaalinen ja geneettinen - joka etenee tiettyjen kehitysvaiheiden kautta. Toisaalta jokainen lapsi on nähtävä yksilönä, jonka kehitys etenee omaan tahtiinsa ja jolla on omat ominaispiirteet, joita tuli kunnioittaa ja joiden tuli muodostaa kasvatuksen perusta. Kasvatuksen pitäisikin olla, kuten normatiivis-maturatiivisen ja humanistisen psykologian edustajat korostivat, paremminkin lapsen kasvun ja kehityksen tukemista kuin varsinaista tietoista kasvatusta tiettyä päämäärää kohden. Suuntauksien edustajat korostivat pienen lapsen fyysisen hoidon ohessa niin lasten ja vanhempien vuorovaikutuksen ja läheisyyden luonnetta, kodin avointa ja turvallista ilmapiiriä yleensä kuin lasten vapaamuotoista aktiviteettiäkin. Samalla korostettiin vanhempien oman esimerkillisyyden ohjaavaa merkitystä. Lapsen sosiaalis- emotionaalisen kehityksen vaaliminen sai aikaisempaa enemmän huomiota osakseen.²⁷

Normatiivis-maturatiivisen suuntauksen lisäksi 1970- ja 1980-luvulla, kuten asetelmasta 1 ilmenee, on kognitiivisella ja humanistisella psykologialla ollut merkittävä rooli pikkulasten kasvatuksen ideaalien ja normien muodostumisessa. Ensin mainittu korosti normatiivis-maturatiivista suuntausta enemmän tietoisia lapsen aktiviteettien tukemiseen tähtäviä toimenpiteitä - erityistä huomiota sai osakseen kognitiivisten taitojen ja valmiuksien kehittäminen: huomiota kiinnitettiin esimerkiksi lapsen ajattelun ja puheen kehitykseen ja niiden tukemiseen. Esimerkiksi Huttunen teroitti vanhemmille vuonna 1972:

Kielellisten symbolien ymmärtämisellä ja kyvyllä käyttää näitä symboleja oikein on suuri merkitys jo yksistään oppimisen kannalta. Suurin osa tiedostahan välittyy lapselle

juuri kielen avulla. Kielen välityksellä hän oppii oman perhepiirinsä säännöt ja normit, joita hän myöhemmin joutuu soveltamaan. Sen avulla hän oppii myös kulttuurinsa erityispiirteet ja asenteet (...) Perheellä ja kodilla on huomattava vaikutus kielelliseen kehitykseen. Jos lapselle puhutaan paljon ja hänelle annetaan tilaisuus ilmaista itseään sanallisesti, kasvaa hänen luottamuksensa omiin kykyihin ja kielellinen valmiutensa lisäänty...²⁸

Kognitiivisen suuntauksen mukana pikkulasten vanhemmil-le suunnattuihin opaskirjoihin tuli ensikertaa painotetummin oppimiskäsite ja koulunkäynnin edellyttämien oppimisvalmiuksien ja -motivaation ja tiedonhalun kehittämisen korostaminen erilaisine viriketuokioineen. 1980-luvulla tämänkaltainen painotus väheni jossakin määrin huomion kiinnittyessä enemmän lapsen kokonaispersoonallisuuden kehitykseen kuin hänen suoranaiseen valmentamiseensa koulua ja elämää varten.

Kokonaispersoonallisuutta, itseluottamusta ja lapsen yksilöllisyyttä korostava humanistiseen psykologiaan nojautuva opastus lisääntyi 1980-luvulla: suuntauksen mukaan kasvatuksen päämääräksi tuli yksilöllisen lapsen kasvun ja kehityksen sekä hänen itsetuntonsa kehittymisen tukeminen.

Humanistisen psykologian edustajat ovat suhtautuneet perinteiseen kasvatustraditioon melko kriittisesti, esimerkiksi lapsuudenaikaa ei voida, heidän mukaansa, nähdä vain aikuisuuteen ja "ihmisyyteen" kasvun ja valmentumisen aikana, vaan se on nähtävä yhtenä itsenäisenä elämänvaiheena, jolla on oma itseisarvo sinänsä ilman mitään tulevaisuudesta haettavia kriteereitä. Samoin osa heistä suhtautuu melko kriittisesti psykologisten suuntausten yleiseen kehitysvaiheajatteluun, varsinkin kehitysvaiheiden deterministisyysnäkemykseen. Heidän mukaansa ihminen omaa läpi koko elämänsä kasvu- ja kehityspotentiaalin. Myös vanhempien yksipuolinen kasvatusoikeus on kyseenalaistettu. Vanhempia varoitettiinkin aikaisempaa voimallisemmin valta-asemansa väärinkäyttömahdollisuuksista.²⁹

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista käsitellä yksityiskohtaisemmin 1950-luvun jälkeisiä pikkulasten kasvatuseaaleja ja -normistoa³⁰. Voidaan kuitenkin todeta, ennen lopputulemaa, 1980-luvulla normatiivis-maturatiivisen, kognitiivisen ja humanistisen psykologian painotusten muodostaneen melko yhte-näisen konseptin, jonka muodostumiseen myös psykoanalyttisen tradition lähtökohdat ovat merkittävästi vaikuttaneet (asetelma 1). Koko 1950-luvulla alkanutta aikaa on leimannut pyrkimys holistiseen lähestymistapaan, jossa lapsen psyykkinen, fyysinen ja sosiaalinen ulottuvuus on pyritty huomioimaan toisiinsa liittyvinä ja toisistaan riippuvaisina kokonaisuuden eri elementteinä.

Koontaa

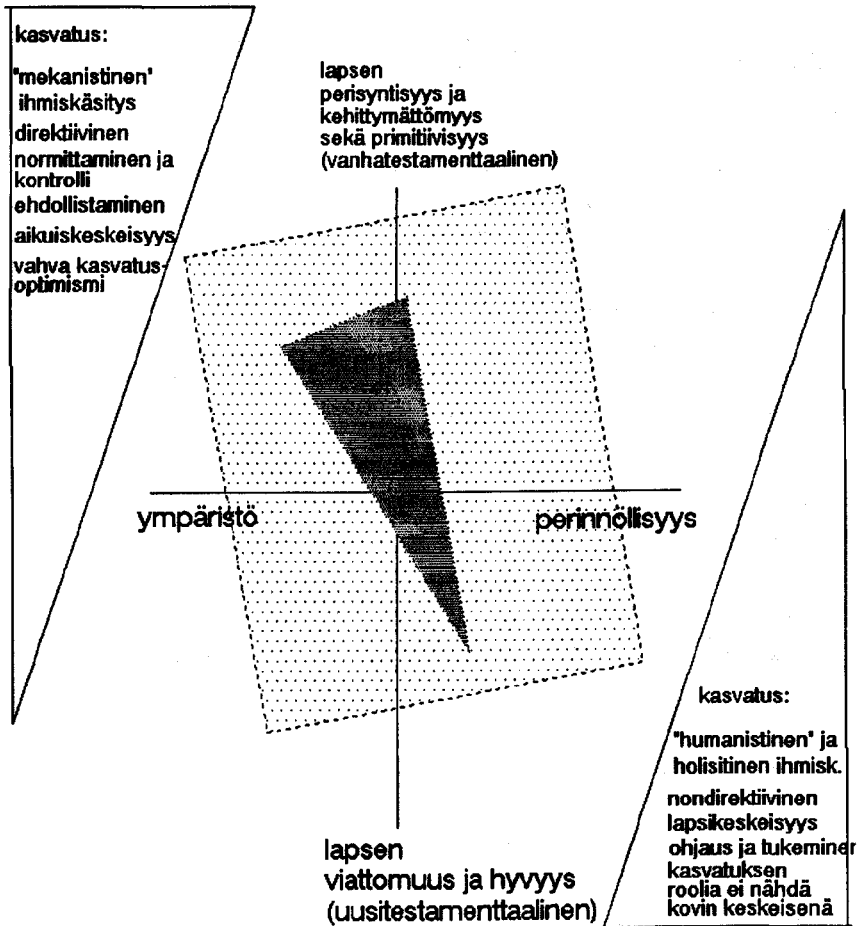
Kun tarkastellaan pikkulasten kasvatuksen liittyvien näkemysten ja suuntausten muuntumista vuosien 1850 ja 1989 välisenä aikana, voidaan todeta ensinnäkin se, että huolimatta eri aikakausina esillä olleiden kasvatustekniikoiden moninaisuudesta voidaan kullekin aikakaudelle määrittää toisia primaari-sempi suuntaus, joka määrittäi ajan vallitsevia kasvatuseaaleja ja -normeja. Itse olen käyttänyt tämän kuvaamisessa kasvatustekniikkäkäsitettä. Toisaalta voidaan todeta sekä yleisen kasvatustekniikan että yksittäisten suuntausten sisällä tapahtuneen samansuuntainen lähtökohdian muutos: keskeisintä tässä on siirtyminen direktiivisistä lähtökohdista eli lapsen ulkopuolelta määrittyvistä kasvatuseaaleista enemmän yksilöllisestä lapsesta lähtevistä kasvatuseaaleista kohti. Muutosta voidaan pitää merkittävänä, onhan tässä suhteessa tapahtunut siirtymä kahden ääripään poolista toiseen, kuten asetelmasta 2 voidaan nähdä. Toisaalta tarkemmassa analyysissä voidaan todeta runsaasti pysyviäkin elementtejä, kuten lempeyden ja rakkauden sekä vanhempien esimerkillisyyden korostus ja yleensäkin niin sanottu "kultaisen keskitien -periaate".

Asetelmassa 2 kuvataan muutoksen yleisen linjan ja tämän taustalla olevien perusdoktriinien muuttumisen lisäksi eri aikakausina esiintyneiden näkemysten kiinnittymistä kasvatuksen premissien muodostamassa nelikentässä.

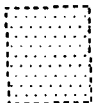
Kuvion nuoli osoittaa tapahtuneen yleiskehityksen suunnan, kun taas taustaneliö osoittaa eri aikakausina esiintyneiden suuntausten kiinnittymiskohtien kirjon - joka siis käsittää eri painoituksin nelikentän kaikki osiot. Molempien suhteen keskeistä on ympäristömällin painotusten merkityksen jonkinasteinen vähentyminen, kun taas vastaavasti perinnöllisten tai biologisten lähtökohtien painotukset ovat saaneet jossakin määrin enemmän jalansijaa 1900-luvun loppupuolelle tultaessa. Tämä on tärkeä muutos kasvatuksen mahdollisuuksia ja rajoituksia pohdittaessa. Tosin muutos ei ole ollut tässä suhteessa kovinkaan dramaattinen, mutta kehityssuunnan jatkuessaan tämä antaa runsaasti ajattelemisen aihetta.

Tämän yleissuuntauksen ohessa on tärkeitä huomioida kaksi seikkaa, joista etenkin eri aikakausien moninaisuuden kuvaaminen on ollut tämän artikkelin keskiössä. Vaikka tässäkin on havaittavissa tietty tendenssi - moninaisuuden lisääntyminen on 1900-luvun keskeisiä ilmiöitä - ei tämä moninaisuus ollut aivan vierasta 1800-luvullakaan. Toiseksi on tärkeitä panna merkeille yleisen kehitystendenssin "pienien askelten"-etenemisperiaate.

Jotta nyt kuvattu kehitystendenssi tulisi ymmärretyksi, tulisi tämä sijoittaa laajempaan yhteiskunnalliseen ja yleisemmin länsimaisen kehityksen viitekehukseen. Näin voisi selittyä, ainakin osaksi, esimerkiksi se, miksi kulloisenkin kasvatusmoraliteetti kauden taustalla olevat premissit ovat saaneet primaariaseman muiden näkemysten suhteen. Samalla voisi selittyä esimerkiksi uusien näkemysten esilletuloon liittyvä tietynlainen "tuontitavaruus". Kasvatusopastuksen uudet tuulet näyttäisivät olevan voimaakkaasti sidoksissa länsimaissa - ensin keski-eurooppalaisissa, sittemmin anglosaksissa maissa - esiintyviin virta

kuvaa näkemysten yleistä kehityssuuntaa

kuvaa esillä olleiden kasvatuskäsitysten kiinnittymistä
 kasvatusero- ja -premissien muodostamaan nelikenttään

ASETELMA 2. Pikkulasten kasvatukseen liittyvien näkemysten ja niiden taustaolettamusten yleinen muutostrendi 1850-1989.

uksiin. Toinen mielenkiintoinen kysymys, joka kaipaisi monen muun asian lailla lisäselvitystä, on kasvatusopastajien miesvaltaisuus, joka on mielenkiintoista, koska opastus on ainakin 1900-luvun alusta lähtien suunnattu lähinnä äideille. Tämä tendenssi näyttää jatkuneen aivan tähän päivään saakka, vaikka naisten osuus onkin jossakin määrin lisääntynyt viime vuosikymmeninä, mikä liittyy kasvatustieteiden ja psykologien kuten myös sosiaalialan naisvaltaisuuden lisääntymiseen 1900-luvulla. Kysymys on mielenkiintoinen jo senkin vuoksi, että yleensä esitetään naisten pyrkineen 1800-luvun loppupuolelta alkaen aktiivisesti hankkimaan itselleen yhteiskunnallisesti legitimeettiaseman juuri omimalla itselleen "yhteiskunnallisen äitiyden ja naiskansalaisuuden", jonka keskiössä ovat olleet juuri hoivan ja kasvatuksen alat. Miksi naiset eivät ole ottaneet tai saaneet tällä sektorilla suurempaa osuutta itselleen, vaikka juuri naisjärjestöille kansanvalistus oli keskeisimpiä toimintamuotoja 1800-luvun loppupuolella?

Myös vanhemmuutta koskevissa näkemyksissä on tapahtunut muutoksia: Kun vanhemmat nähtiin aina 1900-luvun puoliväliin asti ennen kaikkea lastensa ylläpuolella olevina auktoriteetteina, joiden tehtävän oli enemmän tai vähemmän lastensa kasvattaminen auktoriteettien asettamien kriteerien mukaisesti. Vanhempien kasvatusvastuu miellettiin suureksi. Kun taas 1900-luvun puoliväliin jälkeen on korostunut näkemys, jossa vanhemmuus on nähty enemmänkin prosessina, jossa myös vanhemmat kasvavat ja kehittyvät. Lasten ja vanhempien tasa-arvoisuuden periaatetta ja vastavuoroisuutta sekä ylipäättään avoimen vuorovaikutussuhteiden merkitystä on korostettu - vanhemmat olisivat näin menettäneet jossakin määrin perinteisen auktoriteettiasemansa. Samalla heidän kasvatusvastuunsa mielletään jossakin määrin vähäisemmäksi kuin aiemmin. Tämän kehityssuunnan myötä kasvatusopastuksessa vanhempien jonkin asteinen "syyllistäminen" on selvästi vähentynyt.

Kuten edellä olevasta voidaan nähdä pikkulasten kasvatukseen liittyvissä näkemyksissä on tapahtunut 140 vuoden aikana merkittäviä orientoitumismuutoksia monella tasolla. Varhaiskasvatukseen liittyvällä yhteiskunta-historiallisella tutkimuksella olisikin tällä saralla vielä runsaasti tutkittavaa.

Viitteet

1. Ks. esim. Salo 1939; Hänninen & Valli 1986.
2. Suuntausten painotustenja osin lähtökohtien muuttuminen on tärkeitä huomioida. Esim. 1800- ja 1900-luvun liberalismi eivät ole yks'yhteen/ vaikka suuntauksen peruslähtökohdat ovat pysyneet samana, näiden merkityssisältö on kuitenkin muuttunut ajan kuluessa (Juva 1957). Tämä tekee erilaisten käsitteiden käytön ongelmalliseksi historian tutkimuksessa. Tässä artikkelissa tällaisia problemaattisia käsitteitä ovat esim. kasvatustieteiden psykologisoitumistendenssi ja normatiivis-maturoituvien suuntaukseen viittaminen 1800-luvunkin näkemysten yhteydessä.
3. Tähtinen 1992b.
4. Lähdeaineisto muodostui seuraavanlaiseksi: Kasvatusoppaat N=634 (sisältää sekä ensipainokset että uusintapainokset); lehtiartikkeliotos (N=186) jaaikakauslehtien lapsiaiheinen kuvaotos (N=431). Aikakauslehtiaineistoon pyrittiin ottamaan nk. yleisaikakauslehtiä, joiden voi ajatella levinneen tavallisen kansan pariin (samalla näin on pyritty välttämään tietyn ryhmittymän näkemysten liiallista painottamista); vain *Suomen Terveystieteiden Hoito-lehden* (nykyään *Koti ja lääkäri*) takaa löytyy järjestö, nimittäin lääketieteellinen Duodecim-seura. Tästä lehdestä analysoitiin vsk. 1889-1893 ja 1898. Muut lähdeaineistoon tulleet lehdet olivat *Uusi Kuvalehti* (vsk. 1891-1901), *Kodin Lehti* (1917-1920), *Suomen Kuvalehti* (vsk. 1917-1919) ja *Kotiliesi* (vsk. 1923-1928, 1933, 1936-1940, 1943, 1948, 1953-58, 1963, 1968, 1973, 1983 ja 1988). Katso tarkemmin lähdeaineiston keräämisen kriteereistä ja aineistoon liittyvistä tulkintaongelmista Tähtinen (1992b, 20-38). Ks. myös esim. Pollock 1985 43-44 ja Mechling 1975, 43-46.

5. Lääketieteellistä valistustyötä on toki tehty kautta aikojen, Suomessa etenkin 1700-luvun puolesta välistä alkaen (ks. esim. Turpeinen 1987; Bergman 1993; Setälä 1990). 1800-luvun loppupuolella lähestymistapa näyttäisi käyttämäni lähdeaineiston perusteella saaneen pikku lasten kasvatusideealeissa siinä määrin keskeisen aseman, että kautta 1890-1919 voidaan kutsua tämän suhteessa ensimmäiseksi murroskaudeksi. Muutoinkin lääketieteelliset ideaalit heijastuivat "kansanterveystyön" etene-
misenä samalla kun terveysideaalit heijastuivat aikaisempaa enemmän sivistyneistön ja säätyläisten elämäntapohinkin 1800-luvulla (ks. esim. Heikkinen 1991; Häggman 1994, 70-86; Turpeinen 1993.)
6. Ks. esim. Korppi-Tommola 1990.
7. Ks. tarkemmin Tähtinen 1992a, b ja c.
8. Luvut perustuvat kasvatusoppaista nouseviin luokituksiin. Lehtiartikkelien ja kuvituksen luokituksessa käytettiin karkeampaa luokitusta.
9. Vuosisadan kahden ensimmäisen vuosikymmenenä tämän suuntauksen oppaiden julkaisijoista työväenliikettä edustivat selkeästi mm. Savon työväen sanomalehti ja kirjapaino -osuuskunta, Sos. Dem. naisliitto, mutta näiden taustalta löytyy myös esim. WSOY:n tapaisia yhtiöitä. Kuitenkin työväenliike tai ainakin osa siitä oli selvästi omaksunut suuntauksen kasvatusnäemykset.
10. Schultz 1908.
11. Zeller 1883, 24.
12. Sadelin 1849. Sadelin 1849, 11. Ks. myös esim. Ahlgren 1853 tai Maria Furuhjelmin kirjasta *Neuvoja Suomenmaan äideille* vuodelta 1871, 8-9, jossa hän painottaa muun muassa sitä, että ihmisen tulee oppia tottelemaan ennen kuin lukemaan, koska "Joka ei ajoissa ole oppinut tottelemaan, ei tottele isonakaan."
14. A.R. 1875, 3.
15. A.R. emt., 4-5. A.R. nimimerkin näkemys rakkauden sekä kurin ja rangaistuksen keskeisestä asemasta kasvatuksessa oli varsin yleinen lähtökohta (ks. myös Zeller 1883; Furuhjelm 1871; Luther 1877).

16. Vrt. esim. Häggman 1993. Tällainen erilaisten lähtökohtien "sekamelska" ei ole niinkään harvinaista erilaisissa kasvatuskonseptioissa. Hyvän esimerkin tästä antavat kuulun John Locken kasvatustieteen lähtökohdat. Locke, joka on yksi tunnetuimmista ympäristöllisen mallin (the environmentalist model) edustajista ja tabula rasa -ajatuksen esittäjistä, näki ihmisen kehityksen olevan 99 %:sesti ympäristövaikutteiden tuotosta. Huolimatta tästä varsin selkeästä kannanotosta yhden kasvutekijän primaarisuuteen hän samalla näki myös perinnöllisten tekijöiden sekä lasten eri kehitysvaiheiden erilaisuuden tärkeäksi. (Ks. esim. Locke 1914; Cleverly & Phillips 1976.)
18. Tämä perisyntiopista lähtevä ajatus kaikissa olevasta "pahan siemenestä" ja tämän tukahduttamisen ja haltuun saamisen tärkeyttä, saattaa osaksi selittää, asetelmasta I ilmenevän, uskonnollisten ja psykoanalyttisten näkemysten yhteenliittymien lisääntymisen 1900-luvun puolivälin tienoilta alkaen. Näin uskonnollisen kasvatustradition lähtökohdian taustalla, huolimatta lähtökohtien lähes täydellisestä pyörähdyksestä jumalakeskeisyydestä lapsikeskeisyyden korostamiseen, on löydettävissä perinteisen ajattelutavan siemeniä. Toki 1950-luvun jälkeisessä psykologis/uskonnollisessa kirjoittelussa esiintyy myös lapsen yksilöllisyyttä ja hänen sisäisiä positiivisia kasvutekijöitään korostavaa normatiivis-maturatiiviseen traditioon nojautuvia näkemyksiä.
19. Reima 1913, 18-19, 24.
20. Anon. 1850, 10. Toisissa, kuten S. Roosin teoksessa *Kristillinen ja terveellinen lasten kasvattaminen II osa*, vuodelta 1857 käsiteltiin pääasiassa lasten fyysiseen hoitoon liittyviä kysymyksiä ja Comeniuksen (jo 1600-luvulla kirjoitettu) teoksessa *Neuvokirja kristillisessä lastenkasvatuksessa*. Suomen lasten vanhemille vuodelta 1866 antoi uskonnollisen kasvatuksen ohessa runsaasti huomiota lapsen fyysisen puolen vaalimiselle samalla kun siinä kiinnitettiin erityistä huomiota myös lapsen psyykkiseen kehitykseen.
21. Tällaisia teoksia julkaistiin 1800-luvulla kaksi kappaletta: Comeniuksen (alkuperäisteos julkaistiin jo 1600-luvulla) vuonna 1866 julkaistu *Neuvokirja kristillisessä lastenkasvatuksessa*. Suomen lasten vanhemille ja Rohden vuonna 1886 ensipainoksen saanut teos *Lasten kotikasvatus*.
22. Sitaatit ovat Elias Lönnrotin (1859) ja G. Mellin (1925) opaskirjasista.

23. Lönnrot 1859, 1-2. Lönnrot oli jo 1930-luvulla kirjoittanut vanhemmille suunnatun kirjasen *Suomalaisen talonpojan koti-lääkäri*, jossa käsiteltiin myös pienten lastenhoitoa (1838). Ks. myös esim. Abelin 1875, 12; 1879, 3-4; Westerlund 1891; Ylppö 1920, 5; 1923.
24. Ylppö 1920.
25. Westerlund 1891, 3-4; ks. myös Abelin 1879.; Relander 1890.
26. Sive 1944, 8.
27. Ks. enemmän suuntauksen lähtökohdista esim. Gesell & Ilg 1951 ja 1954.
28. Huttunen 1972, 40, 45-46. Ehkä tunnetuimpia tämän suuntauksen kirjoista on tsekkiläisen Jarosav Kochin (1977) teos *Onnellinen lapsi. Vauvaikäisten kotikasvatus*. Vuonna 1985 tästä otettiin jo viides painos.
29. Ks. tämän humanistisen suuntauksen lähtökohdista enemmän esim. Gordon 1977; Dryer 1986; Sokilov 1989.
30. Ks. tarkemmin Tähtinen 1992b; c.
31. Suomen kehitys näyttäisi tässäkin suhteessa noudattaneen länsimaissa tapahtunutta yleistä kehitystä (ks. esim. Newson & Newson 1974; Scarr & Dunn 1987, 51-56, 67-72; Synnott 1988). Suomen kehitys osuu yhteen myös paljon esillä olleen de Mausein kasvatustapojen evoluutiomallin loppupään kehitystendenssien kanssa (de Mause 1980, 53).
32. Ks. esim. Sulkunen 1987; Rantalaiho 1994, 21-24.

Summary

The paper describes changes in the ideals and views concerning the upbringing of small children in Finland time periods between 1850-1989. The perspective is both in the general trend and in the diversity of views in different timeperiods. The general tendency would seem to be shift from authoritative style of upbringing and from the principles that underline conditioning toward ideals that emphasize child-centeredness and individuality of

each child. At the same time the strong educational optimism has somewhat decreased. In spite of this rather homogenous trend, diversity of views and the multiplicity of their combinations has increased, while premises of current views on small children's upbringing have become more psychologized.

References

Kasvatusopaskirjallisuus ja lehtiartikkelit:

- Abelin, H. 1875. Lasten hoidosta ensimmäisinä elinvuosina. Helsinki: K.E.Holm.
- Abelin, H. 1879. Neuvoja ja osotuksia pienten lasten hoidosta. 1 p. Helsinki: Hufvudstadsbladın kirjapaino.
- Anon., 1850. Kristillisille vanhemmille, lasten kristillisestä kasvattamisesta. Kuopio: Karstenin kirjapaino.
- A. R. 1875. Sananen kasvatuksesta. Jyväskylä: WSOY.
- Comenius, J.A. 1866. Neuvokirja kristillisissä lastenkasvatuksessa. Suomen lasten vanhemmille. Alkuperäinen teos ilmestynyt jo 1600-luvulla. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino.
- Dyer, W. W. 1986. Mitä toivot lapsellesi? 1.P. Helsinki: Otava.
- Furuhjelm, M. 1871. Neuvoja suomenmaan äiteille. Wiipuri: Tlouber & kumpp.
- Gordon, T. 1977. Viisaat vanhemmat. 2. p. Helsinki: Tammi.
- Huttunen, M., Lounavaara, H., Nikki, K., Repo, I. & Väänänen, M. 1972. Ennen kouluikää. Helsinki: Weilin+Göös.
- Lönnrot, E. 1959. Minkätähden kuolee niin paljo lapsia ensimmäisellä ikävuodellansa? Keisarillisen Suomen Talous-Seuran pyynnöstä kirjoitettu. Turku: Frenkellin kirjapaino.

- Luther, M. 1877. Lutheruksen osoitus kristilliseen lastenkasvatukseen. 1 p. Helsinki: Suomen lähetysseura.
- Mellin, G. 1925. Lastemme terveys. 3.p. Helsinki: Raittiuskansan kirjapaino.
- Reima, V. 1913. Leikki kasvatuksen välikappaleena. 1 p. Porvoo: WSOY: Kotikasvatusyhdistys.
- Relander, K. 1890. Äsken syntynyttä lasta kohtaavat vaarat todistuksena kätilövoimain tarpeellisuudesta maassamme, Suomen terveydenhoito-lehti n:o 7, 104-107.
- Rodhe, B.C. 1886. Lasten kotikasvatus. 1 p. Helsinki: Weilin & Göös.
- Roos, S. 1857. Kristillinen ja terveellinen lasten kasvattaminen. II osa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sadelin, P.V.F. 1849. Vanhemmat, kasvattakaat lapsenne kurissa ja Herran manauksessa. Turku: Frenckelin & poijan kirjapaino.
- Schultz, H. 1908. Äiti kasvattajana. Helsinki: V. Kosonen.
- Sive, S. 1944. Terve lapset. Kodin ilo ja kansan tulevaisuus. 1. p. Helsinki: Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Sokolov, I. & Hutton, D. 1989. Vanhempien kirja. Kuinka tulla toimeen lastemme kanssa. Jyväskylä-Helsinki: Gummerus.
- Ylppö, A. 1920. Lasten kamarista Koulunpenkille. Leikki- ja kouluikäisen lapsen kehitys, hoito ja kasvatus. Helsinki: Otava.
- Ylppö, A. 1923. Lasten ruokinnasta. Kotiliesi 1923 n:o 2, 68-71.

Kirjallisuus:

- Bergman, H. 1993. Råd och anvisningar vid vården av späda barn. Upplysningsskrifter som ett led i kampen mot spädbarnsdödligheten i Finland på 1800-talet. Historisk Tidskrift för Finland 1, 34-60.

- Cleverley, J. F. & Phillips, D. C. 1976. From Locke to Spock. Victoria: Melbourne University Press.
- Gesell, I. & Ilg, F. L. 1951-54. Lapsen Kehitys I ja II. (Suomentaja Salomaa, S.) Porvoo-Helsinki: WSOY (alkuteos julk. 1943).
- Heikkinen, A. 1991. Terveiden ja ilon tähden. Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla. Jyväskylä: Historiallisia Tutkimuksia 159.
- Hägman, K. 1993. Lastenkasvatuksen ihanteet 1800-luvun Suomessa. Kasvatus 24 (3), 242-248.
- Hägman, K. 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Helsinki: Historiallisia Tutkimuksia 179.
- Hänninen, S-L. & Valli, S. 1986. Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia. Helsinki: Otava.
- Juva, M. 1957. Aatehistorian tavoitteista ja menetelmistä. Historiallinen Aikakauskirja 56 (4), 285-295.
- Korppi-Tommola, A. 1990. Terve lapsi - kansan huomen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- de Mause, L. 1980. The Evolution of Childhood. Teoksessa L. de Mause (toim.) The history of Childhood. London: Souvenir press.
- Mechlin, J. 1975. Advice to historians on advice to mothers. Journal of Social History. vol. 9, 44-63.
- Newson, J. & Newson, E. 1974. Cultural aspects of childrearing in the english speaking world. Teoksessa Richards, M.C. (toim.) The integration of a child into a social world. Cambridge: Cambridge university press, 53 - 82.
- Pollock, L.A. 1985. Forgotten children. Parent-child relations from 1500 to 1900. 2. p. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rantalaiho, L. 1994. Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, A., Henrikson, L. & Nätkin, R. (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino, 9-30.

- Salo, A. 1939. 1939. Pikkulasten kasvatus Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Scarr, S. & Dunn, J. 1987. Mother care/other care. The child-care dilemma for women and children. Harmondsworth: A Pelican book.
- Setälä, P. 1990. "Tyttöjä ne ovat pienet pojatkin" Teoksessa K. Immonen (toim.) Naisen elämä. Mistä ovat pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Helsinki: Otava, 17-89.
- Sulkunen, I. 1987. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa R. Alapuro, I. Liikanen, K. Smeds & H. Stenius (toim.) Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Synott, 1988. Little angels, little devils: a sociology of children. Teoksessa Handel, G. (toim.) Childhood socialization, 25-43.
- Turpeinen, O. 1987. Lastensuojelu ja väestönkehitys. Lastensuojelun lääkinnöllinen ja sosiaalinen kehitys Suomessa. Teoksessa Pulma, P. & Turpeinen, O. Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 269-465.
- Turpeinen, O. Terveys-Suomen hauraat juuret. Teoksessa J. Itälä (toim.) Suomalaisten tarina 1. Heräämisen aika. Helsinki: Kirjayhtymä, 64-68.
- Tähtinen, J. 1992a. Lisääntyvää psykologiaa: pikkulastenkasvatusidealien muutoksen tarkastelua 1995-1989. Teoksessa J. Kinon (toim.) Kirjoituksia lastentarhaopettajakoulutuksesta, varhaiskasvatuksesta ja lasten päivähoitosta. Turkuilisten artikkeleita lastentarhaopettajakoulutuksen 100-vuotisjuhlaulkaisuun. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja B:36, 115-140.
- Tähtinen, J. 1992b. Miten kasvattaa pikkulapsia. Kasvatusmoraliteetin ja -suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850-1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A:157.
- Tähtinen, J. 1992c. Pikkulastenkasvatukseen liittyvien näkemysten muutokset Suomessa 1850-1989. Kasvatus 23 (3), 209-221.